

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Koeien ontmoeten: De kunst van het kijken naar koeien

Auteur: Leonie Cornips en Clemens Driessen

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 45.4, 8-10.

© 2024 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

ISSN 0165-7518

Skript Historisch Tijdschrift is een wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

COLUMN

KOEIEN ONTMOETEN: DE KUNST VAN HET KIJKEN NAAR KOEIEN

Leonie Cornips en Clemens Driessen

Paulus Potter was een veeschilder. Een beroep dat nog niet bestond voor hij het werd. Als zoon van een schilder bekwaamde hij zich al op jonge leeftijd in het vastleggen van voornamelijk koeien, soms een paard of een schaap. Hij schilderde daar ook wel eens een mens bij, maar die kregen bij hem eigenlijk nooit een boeiend gezicht. De dieren lijken ons daarentegen recht aan te kijken. Volgens de overlevering klaagde de vrouw van Potter dat hij zoveel weg was. Hij wandelde dan vanuit hun huis in het centrum van Den Haag het platteland op, naar zijn geliefde koeien. Hier bracht hij uren door met schetsen, om deze later in zijn atelier uit te werken. Zijn verreweg grootste schilderij is *De jonge stier*, 1647, nu in het Mauritshuis. Het is een levensgrote afbeelding van een staande jonge stier met daarnaast een liggende koe, wat schapen, en een boer. Er hangt een leeuwerik in de lucht, vliegen cirkelen om een koeienvlaai. Een raadselachtig werk – het is onduidelijk of het een opdracht was en wie had betaald voor het afbeelden van een dier op een formaat dat was voorbehouden aan belangrijke historische figuren.

De Amerikaan Mark Tansey schilderde in 1981 een monochroom ‘antwoord’ op de stier van Potter: *The Innocent Eye Test*, te zien in het Metropolitan Museum in New York.

Op dit schilderij kijkt een koe, staand in een museum, naar de liggende koe op Potter's schilderij. Op de tekst van het museum bij het werk van Tansey staat: 'Zou de koe een groet loeien naar de koe op het schilderij van Paulus Potter?' Dat zou best kunnen. De man die het dichtst bij de kijkende koe staat, heeft net aan haar het schilderij onthuld, getuige het laken dat nog naar de grond lijkt te bewegen. Koeien groeten elkaar in dezelfde situaties waarin mensen elkaar groeten: wanneer een koe een onbekende koe tegenkomt, verschillende kuddeleden elkaar buiten passeren tijdens het verweiden, wanneer een mens de dichte stal binnenkomt, een stier wanneer de melkkoeien de stal binnenkomen, of wanneer de boer het weiland betreedt. Of, wanneer een koe een onbekende koe ontmoet zoals op dit schilderij. Koeien maken eerst oogcontact. Wanneer ze niet tegenover elkaar staan draaien ze eerst hun hoofden naar elkaar voordat ze groeten. Zo'n groet wordt gemaakt met gesloten lippen, precies zoals Tansey's koe laat zien. Het groet-geluid is te omschrijven als een soort 'mmmm'-klank, waarin de toon gedurende de hele uiting laag blijft, namelijk onder de 100 Hz (de stembanden van de koe trillen dan langzamer dan 100 keer per seconde).

Tansey's koe lijkt zeker oogcontact te maken met de koe van Potter. Een koe verkrijgt ongeveer vijftig procent van alle sensorische informatie door te kijken. Ze onderscheidt vooral de kleuren oranje, rood en geel goed en minder groen, grijs

Een fragment van het schilderij 'De stier' van Paulus Potter. De stier, Paulus Potter (Enkhuizen 1625 - 1654 Amsterdam) 1647, *Mauritshuis*, invnr. 136.

en blauw. Het is dus aannemelijk dat de afgebeelde koe echt naar de door Potter afgebeelde koe kijkt. Maar zou ze die als soortgenoot herkennen? Potter's koe leeft niet: ze ruikt niet, geeft geen feromonen af, is niet likbaar of tastbaar. Bovendien staat de kijkende koe te dicht op het schilderij. Een koe heeft ogen aan de zijkant van het hoofd wat een stereoscopische visie van een object dichtbij hindert. Ze zou een ferme pas naar achteren moeten zetten om het schilderij echt goed te kunnen zien.

Zijn dit de vragen die gesteld worden door de groep mannelijke wetenschappers die, zo suggereert Tansey, deze ontmoeting van koe in het museum hebben geënceneerd als experiment? Wie goed kijkt, ziet hoe de wetenschappers een gedaanteverandering ondergaan. Ze blijken een aandoenlijke, onsamenvattende groep mannen: de meetstok in de handen van de wetenschapper, die het dichtst bij de kijkende koe staat, blijkt een zwabber. Om de eventuele mest van de koe op te ruimen? De zwabber – die naar de afwezige koeienvlaai verwijst – contrasteert met de zorgvuldig geknoopte stropdassen en gezag uitstralende witte laboratoriumjassen. De man die noteert lijkt geen idee te hebben wat te noteren. Het is de kijkende koe die krachtig overeind blijft, laten de 'gekruste' achterbenen zien dat zij net ferm naar het schilderij toegelopen is of staat zij klaar om ieder moment in beweging te komen?

Het schilderij van Tansey nodigt ons uit om het museum als exclusief menselijke, of hier exclusief mannelijke ruimte te bevragen. Waar Potter het kijken naar koeien tot waardige culturele activiteit bevorderde, stelt Tansey dat de kunst ook een andere rol voor dieren kan verbeelden. Kunst kan representeren, maar ook nieuwe situaties suggereren waarin het maken en ervaren van betekenis niet alleen iets van en voor mensen is.

Tansey helpt ons om Potter's jonge stier, en kunst in het algemeen, niet als slechts knap gemaakte, geruststellende afbeeldingen te zien. Potter's jonge stier fungeert al eeuwen als nationaal icoon, waarmee veehouderij als natuurlijk onderdeel van het landschap lijkt te worden gepresenteerd. Maar deze jonge stier, en de koe ernaast, kan zeker via het werk van Tansey, in beeld komen als mogelijkheid tot ontmoeting en oproep voor andersoortige relaties.

Tijd voor de wetenschappen - en de kunsten - om anders naar koeien te kijken, naar ze te luisteren en ze te ontmoeten vanuit een oprechte interesse in de belevingswereld van het dier.

Leonie Cornips is taalkundige en sociolinguïst verbonden aan NL-lab, KNAW (Amsterdam). Ook is zij hoogleraar Taalcultuur in Limburg aan de Universiteit van Maastricht.

Clemens Driessen is universitair docent culturele geografie aan de Wageningen Universiteit, waar hij de relaties tussen mensen, dieren, technologie en kunst onderzoekt.